

О.М. ВЕЛИКОРОДА,
кандидат юридичних наук
(Прикарпатський юридичний інститут
Львівського державного університету
внутрішніх справ)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРАЇНАХ СНД

Ключові слова: *наказне провадження, судовий наказ, заява про видачу судового наказу, скасування судового наказу.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Минуло 20 років з моменту проголошення незалежності України. За цей період було суттєво реформовано більшість галузей права. В той же час продовжується робота по покращенню правового регулювання цілого ряду інститутів, до яких відноситься і наказне провадження.

З прийняттям нового ЦПК в Україні, як і в більшості країн СНД, з'явився новий інститут – наказне провадження. Практика застосування даного інституту показала доцільність його введення в цивільний процес, в той же час існують і певні проблеми, які свідчать про потребу в подальшому удосконаленні наказного провадження. Аналіз даного інституту в законодавстві інших держав дозволить виділити моделі наказного провадження, особливості законодавчого регулювання в окремих країнах, а також сформулювати пропозиції по удосконаленню національного законодавства в даній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим

присвячується дана стаття. Слід зазначити, що наукових праць, спрямованих на порівняльно-правове дослідження наказного провадження, небагато, особливо варто виділити Г.В. Фазикоша, який у своїх працях здійснював порівняння наказного провадження в Україні, Росії та Німеччині. Крім цього, дані проблеми частково висвітлюються в монографії В.І. Решетняка та І.І. Черних «Заочне провадження та судовий наказ в цивільному процесі».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). В цій статті будуть досліджуватись особливості правового регулювання інституту наказного провадження в цивільно-процесуальному законодавстві колишніх радянських республік (за винятком Естонії, Латвії та Литви) незалежно від їх теперішнього статусу в СНД (Грузія вийшла з СНД 18 серпня 2009 р.; Туркменістан є тільки асоційованим членом СНД, оскільки ним не підписаний статут СНД; Україна не ратифікувала статут СНД, тому де-юре не є членом СНД, хоча відноситься до держав-засновників і держав-учасників СНД) [12]. В ході порівняльно-правового аналізу даного інституту будуть також сформульовані пропозиції по удосконаленню національного законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж перейти до дослідження особливостей наказного провадження в законодавстві країн СНД, варто зазначити, що даний інститут існує далеко не у всіх країнах. Так, наказне провадження не передбачене цивільно-процесуальним законодавством Вірменії, Узбекистану та Туркменістану [4; 9; 11]. Крім цього, в Грузії існує інститут «спрощеного порядку розгляду справ про стягнення заборгованості», який хоча і має багато спільних рис з наказним провадженням, проте в той же час і суттєво відрізняється від наказного провадження в законодавстві інших країн СНД [2].

В цілому можна виділити три моделі наказного провадження в законодавстві країн СНД. Грузинська модель, до основних ознак якої відносяться: а) відсутність чіткого переліку вимог, за якими може бути видано судовий наказ; б) в даному порядку можуть стягуватись тільки грошові суми; в) при відмові у прийнятті заяви про стягнення заборгованості повинен бути заслуханий заявник; г) заперечення відповідача на судовий наказ призводить до порушення позовного провадження по даній вимозі.

Російська модель наказного провадження характеризується наступними ознаками: а) наявність чіткого переліку вимог, за якими може бути видано судовий наказ; б) стягуватись можуть не тільки гроші, але й майно; в) розширений перелік підстав, за якими суд може відмовити у відкритті наказного провадження; г) формалізм при скасуванні судового наказу. Дана модель характерна також для таких країн як Киргизстан, Таджикистан, Білорусь, Казахстан, Молдова, а також частково Азербайджан.

І українська модель (після внесення змін в даний інститут 7 липня 2010 р.), яка характеризується наступними ознаками: а) чіткий перелік підстав, за якими може бути видано судовий наказ; б) стягуватись можуть тільки грошові кошти; в) усклад-

нений порядок скасування судового наказу, з викликом учасників наказного провадження; г) можливість апеляційного оскарження судового наказу після розгляду заяви про його скасування.

В Грузії учасниками спрощеного порядку розгляду справ є заявник і відповідач. В даному порядку можуть розглядатись вимоги про стягнення заборгованості по певній грошовій сумі. Причому законодавство не передбачає перелік вимог, за якими передбачається спрощений порядок. Аналізуючи ЦПК Грузії, можна зробити висновок, що в спрощеному порядку розглядається будь-яка вимога про стягнення заборгованості по грошовій сумі, якщо дана вимога не залежить від все ще не виконаної зустрічної виплати. Якщо суд відмовляє у прийнятті заяви про стягнення заборгованості, то перед винесенням відповідної ухвали повинен бути заслуханий заявник (ч. 2 ст. 305 ЦПК). В змісті наказу про виплату обов'язково повинно бути зазначено: а) що суд не перевіряв, чи має заявник право на пред'явлення відповідної вимоги; б) вказівка на те, що відповідач зобов'язаний протягом двох тижнів сплатити борг або подати в суд письмове заперечення; в) вказівка на те, що для примусового виконання може бути видано виконавчий лист (ст. 306 ЦПК). Якщо відповідач подасть заперечення на наказ, то вимога заявника повинна бути розглянута в порядку позовного провадження (ч. 1 ст. 308 ЦПК). Законодавство Грузії не передбачає виклику сторін при вирішенні питання про скасування судового наказу, а також вимоги, яким повинно відповідати заперечення відповідача [2].

Таким чином, до особливостей наказного провадження в Грузії відносяться: а) учасниками є заявник і відповідач; б) в даному порядку можуть стягуватись тільки грошові суми; в) відсутність переліку конкретних вимог, за якими може бути виданий судовий наказ; г) при відмові у прийнятті заяви про стягнення заборгованості повинен бути заслуханий заявник; д) особли-

вості змісту судового наказу; е) формалізм при скасуванні судового наказу; є) судовий наказ не є виконавчим документом.

На відміну від законодавства Грузії в Цивільно-процесуальному кодексі Росії передбачене коло вимог, за якими може бути виданий судовий наказ: а) вимога, що ґрунтується на нотаріально посвідченому правочині; б) вимога, що ґрунтується на правочині, вчиненому в письмовій формі; в) вимога про здійснення протесту векселя; г) вимога про стягнення аліментів на неповнолітніх дітей; д) вимога про стягнення нарахованої, але не виплаченої зарплати; е) вимога, заявлена органом внутрішніх справ про стягнення витрат на розшук відповідача, боржника або дитини; є) вимога про стягнення з громадян недоїмок по податках, зборах та інших обов'язкових платежах (ст. 122 ЦПК).

В наказному порядку можуть стягуватись не тільки грошові кошти, але й рухоме майно (ч. 1 ст. 121 ЦПК). Порушується наказне провадження за заявою стягувача, яка повинна відповідати вимогам встановленим у законі. Суд може відмовити у відкритті наказного провадження в наступних випадках: а) заявлена вимога не передбачена законом; б) місце проживання чи місце знаходження боржника знаходиться за межами Росії; в) не подані документи, що підтверджують заявлену вимогу; г) із заяви вбачається спір про право; д) заявлена вимога не оплачена державним митом (ст. 125 ЦПК). Судовий наказ виноситься без судового розгляду та виклику сторін для заслуховування їх пояснень. Суддя надсилає копію судового наказу боржнику, який має право протягом десяти днів подати заперечення відносно його виконання. У випадку подання боржником заперечень суд скасовує судовий наказ без виклику сторін і перевірки обґрунтованості заперечень боржника та роз'яснює стягувачу його право звернутись в суд з позовною заявою. Якщо заперечень від боржника не надійшло, суд видає стягувачу судовий наказ, який є виконавчим документом [10].

До основних особливостей наказного провадження в Росії слід віднести наступні: а) чіткий перелік підстав, за якими може бути видано судовий наказ; б) стягуватись можуть не тільки гроші, але й рухоме майно; в) розширений перелік підстав, за якими суд може відмовити у відкритті наказного провадження; г) формалізм при скасуванні судового наказу.

Практично аналогічно врегульовано наказне провадження в Таджикистані. Єдиною особливістю є те, що у випадку звернення стягнення в порядку наказного провадження на рухоме майно заявник обов'язково повинен вказати суму, яку він згоден отримати взамін цього майна [8].

В Киргизстані, крім зазначеної відмінності, передбачено також, що у випадку видачі судового наказу за вимогою, яка ґрунтується на протесті векселя, судовий наказ не надсилається боржнику, він не може бути скасований, а негайно видається стягувачу (ч. 1 ст. 253 і ч. 1 ст. 255 ЦПК) [3].

Значно більше відмінностей у правовому регулюванні наказного провадження в Казахстані. Так, в даній країні в порядку наказного провадження можуть стягуватись не тільки грошові кошти, але і будь-яке майно (в тому числі і нерухоме). В порівнянні з російським законодавством в Казахстані судовий наказ також може бути також виданий в таких випадках: а) заявлена вимога про безспірне стягнення предмета лізингу; б) заявлена вимога ломбарду про звернення стягнення на предмет застави. Крім цього, за казахським законодавством судовий наказ може бути винесено, якщо заявлено вимогу про стягнення не тільки з громадян, але і юридичних осіб, недоїмки по податках і інших обов'язкових платежах (ст. 140 ЦПК).

Варто також звернути увагу, що в Казахстані судовий наказ може бути скасовано, якщо буде подана відповідна заява не тільки від боржника, але і від особи, права та інтереси якої порушуються відповідним судовим наказом (ч. 1–1 ст. 146 ЦПК) [6].

В Білорусі правове регулювання наказного провадження подібне до російського.

В той же час існують і певні особливості, які перш за все, стосуються вимог, за якими може бути видано судовий наказ. Так, в Білорусі судовий наказ може бути видано тільки за вимогою, що ґрунтується на нотаріально посвідченому правочині, а не на будь-якому правочині, вчиненому в письмовій формі, як це є в Росії. В даній країні значно розширений перелік вимог, за якими можуть бути видані судові накази: а) заявлена вимога страхової організації про стягнення заборгованості за договором страхування; б) заявлена вимога про стягнення заборгованості за використану електроенергію, теплову енергію та газ, а також за комунальні послуги та послуги зв'язку; в) заявлена вимога орендодавця про стягнення заборгованості за договором прокату; г) заявлена вимога про стягнення на користь медичних закладів витрат на лікування потерпілих по розглянутих кримінальних справах; д) заявлена вимога про стягнення з непрацюючої чи частково працюючої особи витрат держави на утримання дітей такої особи (ст. 394 ЦПК). При цьому в останньому випадку повинні бути вирішені питання з працевлаштування непрацюючої особи, для чого ухвала про судовий наказ надсилається до місцевих органів внутрішніх справ і комітету з праці, зайнятості і соціального захисту (ч. 4 ст. 397, ч. 9 ст. 398 ЦПК).

Згідно з законодавством Білорусі боржник може заперечити проти ухвали про судовий наказ з використанням будь-яких засобів зв'язку (ч. 3 ст. 398 ЦПК). Наказне провадження закінчується винесенням ухвали про судовий наказ [5].

В ЦПК Молдови наказне провадження називається ще спрощеним. Учасниками цього виду провадження є кредитор і боржник. Крім класичного переліку вимог, за якими може бути видано судовий наказ і які передбачені в ЦПК Росії, в Молдові судовий наказ може бути виданий також в таких випадках: а) заявлено вимогу, що ґрунтується на купівлі товару в кредит; б) заявлено вимогу, що ґрунтується на не-

поверненні книг, взятих з бібліотеки; в) вимога спрямована на позбавлення володіння і примусовий продаж предмета застави (як рухомого, так і нерухомого майна) (ст. 345 ЦПК). Крім цього, в ЦПК Молдови передбачено, що судовий наказ може бути скасовано тільки тоді, коли боржник подасть мотивовані заперечення на судовий наказ (ч. 2 ст. 352 ЦПК) [7].

Наказне провадження в Азербайджані більше подібне до російської моделі. В той же час, на відміну від російського законодавства в Азербайджані передбачено, що в наказному порядку можуть стягуватись не тільки грошові кошти, але і майно (як рухоме так і нерухоме). Учасниками є кредитор і боржник. Судовий наказ може бути видано тільки тоді, коли вимоги кредитора очевидні і ґрунтуються на неоспорюваних обов'язках боржника (ст. 276.1 ЦПК). За подання заяви про видання судового наказу стягується державне мито в розмірі 15 відсотків від оспорюваної суми (ст. 277.2 ЦПК).

З іншого боку, в Азербайджані, так само як і в грузинській моделі, передбачено, що з процесуальної точки зору заява боржника про скасування судового наказу прирівнюється до позовної заяви, і суд в цьому випадку скасовує судовий наказ, після чого матеріали справи автоматично переходять в позовне провадження (ст. 283 ЦПК) [1].

Таким чином, аналізуючи інститут наказного провадження в країнах СНД, можна виділити три моделі його правового регулювання: а) російську (Росія, Таджикистан, Киргизстан, Казахстан, Білорусь, Молдова і частково Азербайджан); б) грузинську (Грузія) і в) українську (Україна). Варто також звернути увагу, що в деяких країнах СНД (Вірменія, Узбекистан, Туркменістан) взагалі не передбачено такого інституту як наказне провадження.

Порівнюючи правове регулювання країн СНД в сфері наказного провадження з українським законодавством, можна зробити висновок, що окремі аспекти даного

інституту врегульовані краще, ніж у вітчизняному законодавстві. Враховуючи міжнародний досвід, на мою думку, доцільно внести у ЦПК України наступні зміни: а) розширити перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, і передбачити можливість стягнення в порядку наказного провадження не тільки грошових коштів, але й майна (в тому числі нерухомого); б) передбачити можливість відмови у відкритті наказного провадження, якщо місце проживання чи місцезнаходження боржника знаходиться за межами Укра-

їни; в) спростити процедуру скасування судового наказу (як це було передбачено до внесення змін в ЦПК 7 липня 2010 р.); г) передбачити можливість скасування судового наказу в спрощеному порядку не тільки за заявою боржника, але і за заявою особи, права та інтереси якої порушуються відповідним судовим наказом

На мою думку, такі зміни тільки покращать регулювання інституту наказного провадження і дозволять уникнути багатьох проблем на практиці.

Список літератури:

1. Гражданский процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://qanun.narod.ru/qrcodeks.zip>

2. Гражданский процессуальный кодекс Грузии от 14 ноября 1997 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://right777.ucoz.ru/file/kodeks/rtf/rtf.k.Grajdanc.proc.kodeks.Gruzii.1997.rar>

3. Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 24 ноября 1999 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://medialawca.org/files/KP_2009.doc

4. Гражданский процессуальный кодекс Республики Армения от 17 июня 1998 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1918&lang=rus>

5. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь от 11 января 1999 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tamby.info/kodeks/kodex/gpk.rar>

6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 июля 1999 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00105&uro=08141>

7. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова от 30 мая 2003 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mtic.gov.md/img/ssc/law/act_lege/007%20CPC.rus.pdf

8. Гражданский процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 5 января 2008 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bei-ca.net/documents/TJ/Commercial Law Framework/Company Law/CodeOfCivilProcedure.pdf>

9. Гражданский процессуальный кодекс Республики Узбекистан от 30 августа 1997 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sac-civillaw.org/gesetz/usbekistan/ZPO.USB.ru.rtf>

10. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14 ноября 2002 г. с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/popular/gpkrf/8_12.html#p982

11. Гражданский процессуальный кодекс Туркменистана от 29 декабря 1963 г. с

изменениями и дополнениями // Ведомости Верховного Совета Туркменской ССР. – 1963. – № 36. – Ст. 95.

12. Содружество Независимых Государств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Содружество_Независимых_Государств

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются особенности правового регулирования приказного производства в странах СНГ. На основании сравнения выделяются основные модели приказного производства. Формулируются предложения по усовершенствованию национального законодательства.

SUMMARY

The characteristics of the legal regulation of writ proceedings in the CIS countries are researched in the article. The main models of the writ proceedings are defined on the basis of comparison. Proposals as to the improvement of the national legislation are formulated.

*Рекомендовано кафедрой
цивільного, господарського права та процесу*

Подано 23.03.2011.